

**פתרון הבחינה בידיעת העם והמדינה א'
מוגש על-ידי שמואל הירש, ונעמי בלנק
מורים ברשת "יואל גבע"**

פרק ראשון - מבוא

ענה על שלוש מהשאלות 1-5 (לכל שאלה 10 נקודות)

שאלה מספר 1

- א. התעוררות הלאומיות בקרב עמי אירופה במאה התשע עשרה. העובדה כי בקרב עמי אירופה קמו תנועות לאומיות מוצלחות, היוותה גורם מאיץ להתעוררותה של תנועה ציונית לאומית. הצלחתם של עמי גרמניה, יון ואיטליה להשיג עצמאות, הובילה יהודים להכרה, שגם הם חייבים להשיג יעד זה
- ב. כשלון האמנציפציה והאנטישמיות. יהודים בחנו את האנטישמיות הציבורית והחברתית שהתעוררה באירופה עקב הצלחת היהודים בתחומי הכלכלה, התרבות והמדע, והגיעו למסקנה כי אין שום פתרון לשאלה היהודית זולת הפתרון הלאומי.
- ג. פעילותם של הוגי הציונות המוקדמת כמו משה הס והרבנים קלישר ואלקלעי. הוגים אלה, שפעלו עשרות שנים לפני הופעתה של התנועה הציונית, הביאו לתחילת גיבושה של תודעה לאומית בקרב היהודים בעולם.
- ד. תהליך החילון שעבר על יהודי אירופה. התנועה הציונית הייתה תנועה חילונית. מנהיגי הראשונים, פינסקר במזרח אירופה והרצל במערב אירופה, היו יהודים חילונים, שהתאכזבו מהאמנציפציה ולא האמינו בה, לאחר שנוכחו בכוח האנטישמיות החדשה, שייצרה אותה אמנציפציה.

שאלה מספר 2

בעיית העם היהודי - לדעתו של הרצל בעיית היהודים היא לאומית ולא דתית או חברתית. מקורה של בעיה זו הוא בהתעוררות הלאומיות האירופאית שייצרה אנטישמיות מסוג חדש. כשלון האמנציפציה הוכיח את הצורך בגיבוש פתרון לאומי לבעיית העם היהודי. בספרו: **"מדינת היהודים"**, הדגיש הרצל את הצורך להפוך את הבעיה היהודית הלאומית, לבעיה בין לאומית. "אנחנו עם. האויב, שלא ברצוננו, עושה אותנו לכך... במצוקה אנחנו עומדים יחד...אינני חושב את שאלת היהודים לא לסוציאליזם ולא לדתיות, אף אם היא מתגוננת כך או אחרת זו היא שאלה **לאומית**, וכדי לפתור אותה, עלינו לעשותה תחילה לשאלת עולם מדינית, הטעונה במועצת עמי התרבות"

1 - 800 - 20 - 40 - 60
WWW.GEVA.CO.IL

פתרון בעיית העם היהודי - פתרון בעיית העם היהודי יכולה להיעשות רק על ידי ריכוז כל היהודים בטריטוריה עצמאית משלהם והקמת מדינה יהודית. על מנת לממש פתרון זה יש להקים שני גופים ארגוניים. האחד ייקרא "**אגודת היהודים**" והשני: "**החברה היהודית**". **אגודת היהודים** תנהל את המשא ומתן המדיני עם אומות העולם על השגת השטח בו תקום הישות המדינית היהודית, כל זאת באופן גלוי ובהתאם למשפט הבין לאומי. לדעת הרצל, רק מו"מ בין לאומי גלוי יוכל להביא להקמתה של מדינה יהודית. הרצל סבר, כי העלייה היהודית לארץ ישראל, אינה הפתרון הנכון לבעיה היהודית. בנאום הפתיחה שלו בקונגרס הציוני הראשון הדגיש הרצל את העובדה, כי לא ניתן להגניב את כל 9 המיליון של יהודי העולם, לארץ. ללא הסכמה בין לאומית, שתכלול גם את האימפריה התורכית, לא ניתן יהיה להקים ישות מדינית יהודית.

הגוף השני, **החברה היהודית**, יהיה גוף כלכלי, שיפעל למען ארגון ההגירה היהודית מחו"ל, מכירת נכסי היהודים והתיישבות בטריטוריה עליה תוקם המדינה היהודית.

שאלה מספר 3

להלן שני תחומי פעילות:

- הציונות המדינית של בנימין זאב הרצל. הרצל אבי הציונות המדינית דגל בפעילות דיפלומטית בקרב אומות העולם על מנת לשכנע את מנהיגות העולם להעניק לעם היהודי צ'רטר - זיכיון התיישבות, בארץ ישראל בעדיפות ראשונה, ובמקום אלטרנטיבי - אם האופציה הארץ ישראלית תרד מהפרק. במסגרת מאמציו הדיפלומטיים נסע הרצל מספר פעמים לתורכיה על מנת לשכנע את השולטן התורכי להעניק צ'רטר להתיישבות יהודית בארץ ישראל, שהייתה אז תחת שליטתה של האימפריה התורכית העות'מאנית. משכשלו מאמציו בכיוון זה, פנה הרצל לאפשרות הבריטית, בבקשה לאתר ליהודים בית לאומי בשטח משטחי האימפריה הבריטית. ב-1903 הציג הרצל בפני הקונגרס השישי את "תכנית אוגנדה", והביא לשליחת משלחת חקר לבדוק את האפשרות להתיישבות יהודית בשטח סמוך לאוגנדה. תכנית אוגנדה לא יושמה בסופו של דבר.
- הציונות הרוחנית. אשר גינבורג, הידוע גם בשמו הספרותי: "אחד העם", התנגד לדרכו של הרצל וייסד בגולה את הזרם הידוע בשם הציונות הרוחנית. זרם זה דגל בפעילות תרבותית כמקדימה את עליית היהודים לארץ ישראל. במאמריו השונים הגדיר את בעיית היהודים האמיתית כ"צרת היהדות" שעל פיה, הצרה האמיתית של העם היהודי, היא היעדר תודעה לאומית מפותחת. יש לפתח תודעה כזאת על ידי הפיכתה של ארץ ישראל למרכז רוחני ל"אבן שואבת". בארץ ישראל תפתח אליטה יהודית נבחרת את התרבות הלאומית היהודית ותפיץ אותה לגולה. על מנת לממש את רעיונותיו הקים אחד העם אגודה סודית בשם "בני משה".

שאלה מספר 4

שני הגושים היו: גוש מדינות המרכז, גוש מדינות ההסכמה ולצידן היה כאמור גוש של מדינות ניטרליות.

לגוש מדינות המרכז השתייכו המדינות הבאות: הקיסרות ההבסבורגית (אוסטרו-הונגריה), הקיסרות הגרמנית, בולגריה ותורכיה העות'ומנית. לגוש מדינות ההסכמה השתייכו המדינות הבאות: בריטניה, צרפת, איטליה (החל מ-1915), הקיסרות הרוסית (עד לסוף 1917), ארצות הברית החל מאפריל 1917, סרביה, יון, רומניה ויפן. המדינות הניטרליות היו: שוויץ, הולנד, ספרד, דנמרק, שוודיה, נורווגיה ואלבניה.

מאפייני המלחמה

מלחמת העולם הראשונה הייתה מלחמה טוטלית שהשפיעה על כל תחומי החיים. המלחמה התאפיינה בגיוס של החזית והעורף למאמץ המלחמתי, כאשר הכוחות הלוחמים גויסו לתקופה בלתי מוגבלת. ביטוי נוסף להיקף המלחמה היה העובדה כי עשרות מיליונים גויסו למלחמה ומיליונים מהם נהרגו ו/או נפצעו. המשקים השונים של מדינות אירופה הצטרפו כולם למאמץ המלחמתי ורוב התקציב של מדינות אלו היה ביטחוני. המלחמה התנהלה למעלה מארבע שנים רובה ככולה סטטית. לאחר התייצבות החזיתות השונות נלחמו רוב הכוחות מתוך שוחות או חפירות כאשר הם יורים האחד על השני מבלי להתקדם הרבה מבחינה גיאוגרפית. מלחמת החפירות התנהלה הן בחזית הצרפתית, לאורך הגבול. והן בחזית המזרחית בין הים הבלטי לים השחור. מלחמת החפירות הייתה מלחמת התשה אכזרית וממושכת.

במהלך המלחמה הפעילו הצדדים השונים כלי נשק חדשים כמו טנקים צוללות מטוסים וספינות אוויר (צפלין) שגרמו הרס אדיר הן בחזית והן בעורף. מלחמת העולם הראשונה הייתה המלחמה הראשונה בה הופעלה תעמולה בקנה מידה רחב. המדינות השונות הפעילו את נשק התעמולה כדי לחזק את המורל הפנימי של האוכלוסיות השונות וכדי לערער את מורל האויב. התעמולה כללה הפצת שמועות בלתי מבוססות על החלשות האויב, פרסום ידיעות בעיתונות, הפצת קריקטורות ובעיקר הטלת כרוזים ממטוסים הן על ערי האויב והן לתוך חפירות האויב. מלחמת העולם הראשונה הסתיימה עם כניעת גרמניה וניצחון מדינות ההסכמה. המלחמה גבתה מחיר אדיר של למעלה מעשרה מיליון הרוגים (אזרחים וחיילים) ונזק חסר תקדים לכלכלה למצב העבודה ולמורל הציבורי בקרב הציבוריים השונים של מדינות אירופה. אלה הרגישו כי שנות המלחמה היו שנים אבודות וכי המדינאים הולילו אותם שולל למלחמה מיותרת.

שאלה מספר 5

1. התורכים הטילו גזירות כלכליות קשות על הישוב העברי למימון צרכי המלחמה. גזירות אלו כללו מסים קשים (בין השאר מס מלחמה), החרמות רכוש עבודות כפיה ועוד.
2. התורכים אילצו רבים מהעולים החדשים לארץ ישראל להתעתמין כלומר לקבל אזרחות עותומאנית כתנאי להישאר בארץ ישראל (או לבחור באופציית הגירוש מהארץ).
3. עם התקדמות הכוחות הבריטיים לארץ ישראל ביצעו התורכים גירוש המוני של אלפי תושבי יפו היהודים ותושבי תל אביב. המגורשים נקלטו במושבות השרון והגליל.
4. נאסר על הישוב היהודי להפגין סממנים לאומיים כלשהם. כך למשל נאסר עליהם להניף את הדגל הציוני, להחזיק בולי קק"ל, הוטל על היהודים להסיר את שלטי החוצות בעברית בתל-אביב בוטלה הזכות לקיים שמירה עברית על ישובים יהודיים.
5. כתוצאה מאירועים אלה הידלדלה התנועה האוכלוסייה היהודית בארץ ישראל מ-86 אלף יהודים שחיו ערב מלחמת העולם הראשונה, לפחות משישים אלף שחיו בארץ במהלכה של המלחמה.

דרכי ההתמודדות של הישוב עם המדיניות התורכית בארץ ישראל.

הישוב היהודי הציוני, השכיל לגבש מגוון של דרכי התמודדות עם גזירות התורכים:

בתחום הכלכלי עשה הישוב את הפעולות הבאות:

- הוקם **הוועד להקלת המשבר**, ארגון שדאג לאספקת מזון והגיש סיוע כלכלי למחוסרי עבודה. כמו כן דאג הוועד לחיפוש מקומות עבודה עבור מובטלים.
- ב-1913 הוקמה קופת חולים שהגישה עזרה רפואית לנזקקים.
- ב-1916 הוקם ביוזמת פועלי כנרת ודגניה **המשביר**, כמפעל למכירת מזון ללא כוונת רווח- בהקמת המשביר התגשם הרעיון של עזרה הדדית ושל ערבות הדדית של בני הישוב.
- הוקמו בארץ ישראל קומונות. בקומונות אלו הוקצבו מנות מזון לחברים על בסיס שוויוני.

בתחום ההתיישבות נקט הישוב היהודי באופן הבא:

למרות הגזירות הכלכליות הוקמו מספר ישובים חדשים: כפר גלעדי, תל-חי ואיילת השחר. ההתיישבות הזאת, בעיקר בגליל העליון חזקה את כמות הישובים היהודים שהיו שם (היו שם קודם לכן ארבע מושבות ותיקות) ואפשרה את המשך המאבק על המשך המפעל ההתיישבותי בארץ ישראל.

1 - 800 - 20 - 40 - 60
WWW.GEVA.CO.IL

בתחום הביטחוני נקט הישוב את הפעולות הבאות:

- ארגון השומר כמעט ולא עסק בפעילות במהלך המלחמה לבד משינוי אוריינטציה (כיוון פעולה), מארגון פרו-עות'מאני (תמך בתורכים), הפך ארגון השומר לפרו בריטי.
  - הקמת ארגון ניל"י- ארגון זה כלל קבוצה של צעירי המושבות, רובם מזכרון יעקב, מטרתו הייתה לסייע לבריטים לכבוש את הארץ ולהביא לקץ השלטון העות'מאני בארץ ישראל. בראש הארגון עמד אהרון אהרונוסון מדען בכיר בארץ ישראל וחבריו העיקריים היו שרה אחותו, אבשלום פינברג יוסף לישנסקי נעמן בלקינד ואחרים. במהלך מלחמת העולם הראשונה הקים הארגון רשת מודיעינית שהעבירה לפיקוד הבריטי ידיעות חשובות אודות המתרחש בארץ ישראל. מנהיג הארגון אהרונוסון ניצל את עמדתו כממונה על ידי המפקד הצבאי התורכי של הארץ על מנת לנקוט בפעולות מודיעין יעילות. מהתחנה המדעית בעתלית, ששמשה כמרכז מדעי להדברת מכת הארבה בארץ ישראל, שיגר אהרונוסון את אנשיו לסיני כדי שיחקרו את מהלכיו של הצבא התורכי שם. בראשית 1917 יצאו אבשלום פינברג ויוסף לישנסקי בדרכם למצרים, להעביר מידע מודיעיני לבריטים בדרכם הם הותקפו על ידי בדואים. פינברג נהרג ולישנסקי נפצע. למרות זאת הוא הצליח להגיע למצריים ויחד עם אהרונוסון הם חידשו את הקשר עם הבריטים. מאוחר יותר בשנת 1917 אירעו שני אירועים שהביאו לחשיפת הרשת. יונת דואר שלרגלה הוצמד כתב סתרים ושנשלחה על ידי חברי הרשת עם חומר מודיעיני נחתה בתחנת משטרה תורכית, החומר המודיעיני נתפס ופוענח, ובנוסף על כך, נעמן בלקינד, שיצא בדרכו למצריים, נתפס על ידי המצרים עונה קשה והסגיר את רוב חברי ניל"י לידי הבריטים.
- אין ספק שארגון ניל"י הקדים את זמנו הוא הבין כי בריטניה היא הגורם החשוב במזרח התיכון, כשנה לאחר היחשפו של הארגון, האמינו רוב הגורמים ביישוב, כי למרות הקשיים שמטיל עליהם השלטון התורכי, יש לתמוך בבריטניה בכל הקשור למלחמתה בארץ ישראל.

פרק שני – בין שתי מלחמות העולם

ענה על שתיים מהשאלות 6-9 (לכל שאלה 22 נקודות).

שאלה מספר 6

א. להלן שני צעדים של הנציבים הבריטיים העליונים שסייעו להתפתחות הבית הלאומי. הנציב

העליון הרברט סמואל קבע מכסת עלייה נדיבה של 16,500 יהודים כל שנה. צעד שני של סמואל, שסייע לבניין הבית הלאומי, היה סיוע כלכלי נדיב לעולי העלייה השלישית, להם סיפק עבודות ציבוריות, לרוב, נוכח מציאות כלכלית קשה להם נקלעו. גם הנציב העליון פלומר עשה רבות למען בניין הבית הלאומי. חוק האזרחות אותו קבע, איפשר אזרחות ארץ ישראלית לכל השוהים בארץ כשנתיים, ובכך הכשיר את עלייתם של העולים החדשים. צעד נוסף של פלומר בכיוון הפרו- ציוני היה השלמת ההכרה במוסדות הפוליטיים של הישוב היהודי.

לעומת זאת, היו גם צעדים שלילים. כך למשל מינה הרברט סמואל את חאגי' אמין אל חוסייני להיות המופתי של ירושלים למרות היותו גדול המסיתים, נגד בניין הבית הלאומי. צעד מעכב נוסף של הרברט סמואל היה עצירה זמנית של העלייה השלישית לנוכח מאורעות תרפ"א.

ב. בתחום זה נוצרו בארץ שתי צורות התיישבות חקלאיות חדשות: הקיבוץ (הקבוצה הגדולה) ומושב העובדים.

הקיבוץ או כפי שנקרא בתחילת דרכו: "הקבוצה הגדולה", מבוסס על התיישבות על קרקע לאומית אותם רוכשים המוסדות המיישבים, פיתוח ענפי משק רבים, יצירת חיי שוויון מוחלטים וקליטת חברים רבים. הקיבוץ ראה עצמו כנושא העיקרי של האידיאולוגיה הציונית- סוציאליסטית בארץ ישראל וכאוונגרד ההולך לפני המחנה. מושב העובדים גם הוא התיישבות על קרקע לאומית. המתיישבים מקבלים פיסות אדמה אותן הם צריכים לעבד עצמאית, על בסיס עיקרון רווח והפסד, אך במושב מתקיימים העקרונות של שיתוף, עזרה הדדית ומניעת עבודה שכירה. שיוק הסחורה וקניית המוצרים הנחוצים לחברי המושב נעשית במשותף.

שאלה מספר 7

א. שני עקרונות של האידיאולוגיה הנאצית:

- עקרון תורת הגזע- על פי עיקרון זה קיימת היררכיה של גזעים בטבע. בראש ההיררכיה הגזע הארי הכולל את עם האדונים הגרמני ומספר עמים נורדיים נוספים. זהו הגזע "יוצר התרבות", האחראי לכל הישגי המין האנושי. מתחת לגזע הארי מצוי גזע "מחקה התרבות" הכולל את העם היפני ועמים צהובים אחרים. מתחת גזע העבדים הסלאבי

הצריך לשרת את עם האדונים. בתחתית ההיררכיה מצוי הגזע היהודי. זהו גזע טפילי המאיים להכרית את התרבות האנושית ואת הישגי הגזע העליון. יש להילחם מלחמת חורמה בגזע זה ולחסלו כליל.

○ עיקרון נוסף הוא עיקרון המנהיג העליון. היטלר הוא מנהיגה העליון של גרמניה. הוא קובע את החוק, הוא מגלם את האריות ואת עליונות האומה הארית על כל האומות האחרות, כולם מחויבים בחובת ציות מוחלטת לפיהרר.

ב. החל מרגע עלייתו לשלטון בדרך דמוקרטית למחצה, נקט היטלר בסדרה של צעדים על מנת לבטל את שאריות הדמוקרטיה הגרמנית ולבסס בגרמניה משטר טוטליטארי בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית:

- באפריל 1933 לאחר שהמפלגה הנאצית זכתה ב-44 אחוז מקולות הבוחרים בבחירות לרייכסטאג, העביר היטלר ברייכסטאג את "חוק ההסמכה", שקבע כי יש לקאנצלר סמכות לחוקק חוקים מבלי שיעברו הליך חקיקה ומבלי שיתקבל אישור הרייכסטאג וזאת על מנת להגן על ביטחון הרייך, גם אם חוקים אלה מנוגדים לחוקת וימאר. חוק ההסמכה נקבע לארבע שנים אולם סמכותו של הרייכסטאג מעולם לא הושבה. חוק ההסמכה הפך את הרייכסטאג לגוף חסר כל כוח. הוא איפשר להיטלר לבטל את הפרדת הרשויות כחלק מתהליך ההאחדה והנאציפיקציה של גרמניה. החוק היה הזרז בדרך להפיכת גרמניה למדינה טוטאליטרית.
- חוק ביטול המפלגות הפוליטיות- חוק זה מיולי 1933 ביטל את החוקיות של המפלגות הפוליטיות בגרמניה והפך את המפלגה הנאצית למפלגה החוקית היחידה ברייך. חוק זה הפך את גרמניה למדינה חד מפלגתית ואנטי דמוקרטית. בנוסף לחוק ננקטו צעדים קשים נגד מתנגדי המשטר הנאצי ורבים מהם הושלכו למחנות ריכוז
- צעדים בתחום החינוך- מערכת החינוך הגרמנית עברה מהפיכה של ממש. בתי הספר לימדו בהתאם לאידיאולוגיה הנאצית, תכנית הלימודים הותאמה לתורת הגזע הנאצית שלימדה מחדש את ההיסטוריה ואת הביולוגיה של המין האנושי. כמו כן הקיאו האוניברסיטאות מתוכן את הפרופסורים היהודים וסירבו ללמד "פיסיקה יהודית", "פסיכולוגיה יהודית" ותכני לימוד כלשהם הסותרים את האידיאולוגיה הנאצית. צעדים אלה היו חלק משטיפת המוח התעמולתית, שעברה החברה הגרמנית תחת המשטר הנאצי וזאת על מנת לשעבד את תודעתם של הגרמנים לאידיאולוגיה הנאצית ולהפוך אותם לנאמנים ברוחם לתפיסת עולם מעוותת זאת.

שאלה מספר 8

א. שנת אלף תשע מאות שלושים ושמונה הייתה שנת מפנה להחרפה נוספת במדיניות הנאצית נגד היהודים. בשנה זו הוציא גרינג, מראשי המפלגה הנאצית, תקנות האוסרות על יהודים לעסוק בכל תחומי המסחר והכלכלה בגרמניה, אסור היה להם להיות בעלי עסקים או לעבוד במשרות ניהול כלשהן. בסוף אוקטובר של אותה שנה גירשו הנאצים כ- 20 אלף יהודים ממוצא פולני לעבר הגבול הפולני. כמו כן ידועה שנה זו גם בגלל "ליל הבדולח". התירוץ לליל הבדולח היה ההתנקשות בחייו של פקיד גרמני בכיר בשגרירות גרמניה בפריס על ידי סטודנט יהודי, שהוריו גורשו על-ידי הנאצים לגבול הפולני. לאחר האירוע בפריס ארגן גבלס את העיתונות הגרמנית למסע הסתה ביהודים. אנשי הס.ס., המשטרה ויתר היחידות לביטחון פנים, קיבלו הוראה לפגוע ברכוש יהודי היכן שרק ניתן, לאסור יהודים ולהרגם. בלילה שבין ה- 9-10 בנובמבר התחוללו פרעות ליל הבדולח בכל רחבי גרמניה. מאות חנויות ובתי עסק של יהודים נשדדו ונהרסו. רוב בתי הכנסת של גרמניה ומרכזי התרבות היהודים הורחבו ונשדדו. מאות יהודים נפצעו וכמאה נרצחו. יתר על כן, בעקבות ליל הבדולח נאסרו 30000 יהודים גרמנים ונשלחו למחנות ריכוז שהוקמו בעוד מועד בדכאו, בוכנוולד ומקומות נוספים. מעבר להרס הנוראי אולצו יהודי גרמניה לשלם פיצויים של מיליארד מארק לגרמניה על בוגדנותם באומה הגרמנית. מטרות ליל הבדולח והצעדים שעקבו אחריו היו ברורות.

- (1) לגזול את הרכוש היהודי על מנת למלא את קופותיה של הממשלה, שהייתה זקוקה לכסף רב לשם המשך תכנית החימוש של גרמניה הנאצית.
- (2) הברחתם של היהודים מגרמניה וזירוז הגירתם משם ללא כל רכוש. ליל הבדולח הביא חורבן על שארית יהדות גרמניה. הייתה זאת נקודת מפנה בחיים היהודים בגרמניה. עקב אירועי ליל הבדולח הפכה יהדות גרמניה למיעוט נרדף ומוכה חסר כל הגנה חוקית, משפטית או אחרת.

ב. להלן שתי תגובות:

1. ניהול חרם על סחורות גרמניות. הפעילות האנטי גרמנית נוהלה על ידי ארגונים וקבוצות שונים במטרה לפגוע בגרמניה מבחינה כלכלית. יש לציין כי התקיימו ויכוחים בקרב יהודים ובקרב גורמים לא יהודים ביחס ליעילות החרם.
2. ועידת אוויאן- ועידת אוויאן כונסה בעיר אוויאן ביוזמתו של הנשיא האמריקאי רוזוולט נטלו בוועידה נציגים של שלשים ושתיים מדינות. מטרת כינוס הוועידה הייתה למצוא פתרונות לבעיית הפליטים היהודים שהציפו את אירופה ואת העולם כולו, לאחר שגרמניה הנאצית הפעילה מדיניות נוקשה ביותר כנגד יהודי גרמניה. לחץ דעת הקהל

בארה"ב כנגד גרמניה הנאצית כלל גם דרישה מפורשת, שהושמעה על ידי ארגונים יהודים, מהנשיא רוזוולט, לעקוף את חוקי ההגירה הנוקשים ולאפשר לכל יהודי נזקק להגיע ולהגר לארה"ב. ועידת אוויאן לא הביאה לשום פתרון אמיתי לבעיית הפליטים היהודים. מדינות המערב השונות התחמקו בתירוצים שונים מלמלא את מחויבותם המוסרית ולקלוט פליטים יהודים. נציג להלן מספר עמדות ותירוצים של המדינות השונות בוועידה.

3. ארה"ב הודיעה מראש כי אין היא מתכוונת לסטות ממכסות ההגירה הנוקשות שהיו נהוגות בה, היא מוכנה לכל היותר למלא אותן. לאור עמדה זו הגרו לארה"ב בשנים 1938-1939 ששים ושלושה אלף יהודים.
4. נציגי קנדה וניו-זילנד הודיעו כי מצבן הכלכלי של ארצן אינו מאפשר להן לקלוט פליטים יהודים.
5. נציגי הרפובליקה הדומיניקאנית הודיעו כי הם מוכנים לקלוט מיידית מאה אלף פליטים יהודים- בשל קשיים ביישום התכנית הגיעו למדינה זו, היחידה שגלתה נכונות אמיתית לסייע לפליטים היהודים, עד 1942, כמה מאות בודדות של מהגרים יהודים.

ועידת אוויאן הסתיימה ללא מציאת פתרון מעשי לבעיית הפליטים היהודים. בוועידה אמנם הוחלט להקים "ועדה בין ממשלתית לטיפול בבעיית הפליטים." הועדה הבין ממשלתית לטיפול בענייני הפליטים הייתה אמורה לאתר מקומות מפלט לפליטים ולשתף פעולה עם גרמניה בתוכניות ובהסדרים כספיים שיאפשרו את ההגירה. למעשה ההחלטה הייתה מס שפתיים בלבד. הסמכויות המעשיות שנתנו לוועדה היו מועטות בלבד, המקורות הכספיים שעמדו לרשותה היו מצומצמים ועבודתה לא הניבה כל תוצאות מעשיות. פוגרום ליל הבדולח והצעדים שנקטו בעקבותיו ללא תגובה מעשית של העולם הוכיחו עובדה זו.

משמעותה של ועידת אוויאן היא משולשת:

1. אין פתרון בין לאומי אמיתי לבעיית הפליטים היהודים באירופה- העולם מוכן להפקיר את היהודים לחסדי הנאצים.
2. מצבם של היהודים באירופה הוא הפקר. גרמניה הנאצית יכולה להמשיך ולפעול באופן קשה נגד יהודי אירופה ולהמשיך בתכניותיה להשמדם.
3. הגרמנים ראו את החלטות הוועידה כמתן לגיטימציה בשתיקה לצעדים שנקטו נגד היהודים בגרמניה. לראיה, מספר חודשים לאחר כינוס הוועידה הנהיגו הנאצים את ליל הבדולח והחמירו את צעדיהם נגד יהודי גרמניה.

1 - 800 - 20 - 40 - 60
WWW.GEVA.CO.IL

שאלה מספר 9

א. מיד עם עלייתו לשלטון החל היטלר בגיבושה של מדיניות חוץ תוקפנית על מנת להשיג את היעדים הבאים :

- יישום האידיאולוגיה הנאצית במיוחד מרכיב "מרחב המחיה" באידיאולוגיה זו.
- ביטול ההגבלות הצבאיות והטריטוריאליות שנבעו מחוזה ורסאי.
- חיזוקה של גרמניה והפיכתה למעצמה, תוך כדי בנייה צבאית כשלב ביניים לפני פרוץ המלחמה. היטלר שאף לחזק את גרמניה טריטוריאלית וצבאית עוד לפני היציאה למלחמה.
- חיזוק מעמדו של היטלר כשליט יחיד (Führer), באמצעות צעדים תוקפניים אלה וזאת על מנת להוכיח לכל הגרמנים כי היטלר ומנהיגותו, הצליחו להחזיר לגרמניה את כבודו הלאומי ולחפות על חרפת ורסאי.

מדיניות החוץ הנאצית הלכה ונהייתה תוקפנית יותר ויותר וזאת במידה רבה בזכות מדיניות הפיוס של מעצמות המערב. להלן שלשה מהצעדים התוקפניים והסבר המטרות שרצה היטלר להשיג בכל אחד מצעדים אלה.

1. **הגדלת הצבא וחימושה של גרמניה**-מיד עם עלייתו לשלטון מודיע היטלר על פרישה מהוועדה לפירוק החימוש שהתכנסה בז'נבה. היטלר דורש מחבר הלאומים לבטל את ההגבלות הצבאיות על גרמניה ולאשר לה להגדיל את צבאה. כאשר חבר הלאומים אינו מאשר את דרישתו של היטלר פורשת גרמניה מגוף זה ומאוחר יותר בשנת 1935 מודיע היטלר על החלטתו להגדיל את הצבא ולהתעלם מההגבלות הצבאיות על חוזה ורסאי, היטלר טוען כי מטרת ההגבלות על חימושה של גרמניה ועל גודל צבאה הן להחליש את המדינה ולהפוך אותה לתלויה בכוחות האחרים באירופה. ומאחר והמדינות האחרות באירופה לא התפרקו מנשקן, יש לגרמניה את הזכות הלגיטימית להתחמש ולהתחזק. בגידולו של הצבא הגרמני לשלש מאות אלף חיילים ובחימושה המסיבי של גרמניה רצה היטלר להשיג את המטרות הבאות :
- לחזק את מעמדו בתוך גרמניה.
  - לצמצם את האבטלה עם הרחבת הגיוס לצבא ובניית תעשיית נשק.
  - להחל בהכנות מעשיות לבניית צבא שיהיה מסוגל לצאת למלחמה עולמית-מלחמה שתיישם את האידיאולוגיה הנאצית של מרחב המחיה.

2. הפלישה לחבל הרייך- במרס 1936 פולש הצבא הנאצי לחבל הרייך וכובש אותו. על פי

חוזה ורסאי חבל הרייך אמור להיות מפורז מצבא. כיבוש חבל הרייך נעשה לאחר שקודם לכן היטלר הודיע על כך שהוא מקבל את חוזה לוקרנו מ- 1925 שעל פיו חבל הרייך צריך להישאר מפורז מצבא. הפלישה הגרמנית לחבל הרייך לא נענתה בשום תגובה צבאית של צרפת / או בריטניה למרות ההפרה הבוטה של חוזה ורסאי. היטלר הצליח בפלישה לרייך להגדיל את כוחה של גרמניה מבלי לספוג כל סנקציה צבאית מהמערב, למרות שבאותה התקופה הצבא הצרפתי והאנגלי יכלו ובקלות רבה להביס את הצבא הגרמני, שפלש לרייך, ולחסל את המשטר הנאצי בגרמניה. היטלר העריך ובצדק, כי צרפת ובריטניה לא יגיבו לפלישה לחבל הרייך משום שרוב הציבור במדינות אלה לא מעוניין במלחמה עם גרמניה, כמו כן הימר היטלר נכון על כך שצרפת לא תעז להילחם בגרמניה ללא גיבוי בריטי, שלא יינתן בגלל העוינות והתחרותיות בין שתי המדינות. יתר על כן הגנרלים הצרפתיים מסרו לממשלתם נתונים מטעים ביחס לגודל צבאו של היטלר, נתונים שנפחו את כוחה של גרמניה. בפלישה לחבל הרייך שאף היטלר להשיג את היעדים הבאים:

- חיזוקה הצבאי של גרמניה על ידי סיפוח שטח נוסף למדינה זו
- חיזוק מעמדו של היטלר בזירה הפנים גרמנית
- בדיקת גבולות הפיוס של מדינות המערב- לאחר הצלחת הפלישה לחבל הרייך היטלר הניח ובצדק כי הוא יכול להמשיך ולגלות מדיניות תוקפנית מאוד מבלי לסבול מתגובה נחושה של מדינות המערב. לראייה, לאחר השלמת כיבוש הרייך פנה היטלר למימוש יעדיו הבאים: סיפוח אוסטריה (האנשלוס) וסיפוח חבל הסודאטים כשלב לפני הכניעת צ'כוסלובקיה כולה.

3. סיפוח אוסטריה (האנשלוס- מרץ 1936)- כחלק מחזון יצירת הרייך בן אלף השנים

ויצירת אימפריה של העמים דוברי הגרמנית באירופה, שאף היטלר לספח את אוסטריה מולדתו לגרמניה, תוך כדי הפרה בוטה של הסכם סאן ז'רמן (אחד מההסכמים שלאחר מלחמת העולם הראשונה על פיו לעולם לא יתאחדו גרמניה ואוסטריה למדינה אחת). בראשית שנת 1938 זימן אליו היטלר את קאנצלר אוסטריה שושניג והציג בפניו מספר דרישות אולטימטיביות: לאפשר פעילות חופשית של המפלגה הנאצית באוסטריה ולשחרר מהכלא פושעים נאצים (בכלל האוסטרי היו כלואים הרבה נאצים שהשתתפו ברצח הקאנצלר הקודם דולפוס בשנת 1934) הדרישה המרכזית אותה הציב היטלר בפני שושניג הייתה למנות את מנהיג הנאצים באוסטריה סים אינקוורט לתפקיד שר הפנים. שושניג הודיע להיטלר כי

הוא חייב לקיים משאל עם באוסטריה כדי לאשר את דרישותיו של היטלר. תשובתו של שושניג הרתיחה את היטלר והוא עודד את הנאצים האוסטריים לעורר מהומות על מנת להפיל השלטון. כמו כן, הציג היטלר אולטימטום חדש בפני שושניג: להתפטר מתפקידו ולמנות את מנהיג הנאצים האוסטרים לראש ממשלה, אחרת תפלוש גרמניה לאוסטריה ותפציץ אותה מהאוויר. כדי למנוע שפיכות דמים התפטר שושניג ממשרתו והעבירה לידי אינקוורט. זה הזמין את הצבא הגרמני להיכנס לאוסטריה על מנת להשליט סדר. הצבא הנאצי נכנס ברוב פאר לווינה והתקבל בה בשמחה רבה. כעבור שבועיים אושר האנשלוס (סיפוח אוסטריה לגרמניה ללא ירייה אחת), במשאל עם בשתי המדינות.

האנשלוס עם אוסטריה השיג עבור היטלר את המטרות הבאות:

1. הוא הגשים חלום גרמני ישן בדבר יצירת מדינה גרמנית אדירה ומרחב עוצמה גרמני.
2. האנשלוס הוכיח לגרמנים את עוצמתו של הפיהרר ואת אמינותו- באמצעות האנשלוס עמד היטלר בהבטחותיו להקים רייך גרמני רב עוצמה.
3. כיבוש אוסטריה ווינה בכללה העניק לגרמנים עמדת זינוק מצוינת לדרום מזרח אירופה לכוון הבלקן ולכוון הונגריה. גם צ'כוסלובקיה שהייתה היעד הבא של אוסטריה אוגפה מדרום.
4. האנשלוס עודד את הנאצים בצ'כוסלובקיה לדרוש את סיפוח חבל הסודטים לגרמניה הנאצית.

ב. מדיניות הפיוס היא המדיניות הסלחנית שנקטו בריטניה וצרפת כלפי מדינותו התוקפנית של היטלר. ההיגיון בבסיס מדיניות הפיוס היה לנהל מדיניות שתמנע את הסתבכותה של אנגליה במלחמה על בסיס ההגיון כי היטלר צודק בחלק מדרישותיו ועל בסיס החשיבה המוטעית, שהשפיעה גם על צרפת, כי איפוק ימנע מלחמה. מדיניות הפיוס עיוורה את ראשי בריטניה וצרפת שלא ראו נכוחה את מטרותו האמיתית של היטלר, להוביל למלחמה תוך כדי צבירה הדרגתית של עוצמה לפני המלחמה. להלן השיקולים המפורטים שבבסיס מדיניות הפיוס.

1. למרות שאת הטון במדיניות הפיוס קבעה בריטניה אין זה נכון לתאר את צרפת כנגררת בלבד אחרי הבריטים. היו לצרפתים סיבות משלהם למדיניות הפיוס. כך למשל הפגיעה הקשה שנפגעה צרפת לאחר מלחמת העולם הראשונה- הביאה את הצרפתים להכרה כי עליהם לפתח תפיסות ביטחוניות שתכליתן היחידה היא לחסוך חיי אדם ולא לפתוח במלחמה. לכן בנו הצרפתים את קו הביצורים הענקי קו מאזינו, שנתן להם תחושה מוטעית כי לא ניתן להביס את צרפת במלחמה, ולכן אין צורך שצרפת תיזום מתקפה.

1 - 800 - 20 - 40 - 60
WWW.GEVA.CO.IL

2. בצרפת היה פיצול פוליטי קיצוני ביותר. תחלופת הממשלות הגבוהה הפכה את יכולת ההכרעה של הממשל הצרפתי לנמוכה ביותר, במיוחד כאשר מדובר בהכרעה קשה, קרי: היכולת לצאת למלחמה. יתר על כן, מחנה הימין הצרפתי שהייתה לו השפעה ניכרת גם על ממשלות צרפת, אהד את המשטר הטוטאליטרי בגרמניה ובאיטליה והתנגד ליציאה למלחמה כנגדן.
3. בבריטניה, שכאמור הובילה את מדיניות הפיוס, השפיע הלם המלחמה על מדיניות זאת. רבים בציבוריות הבריטית סברו כי הכניסה למלחמת העולם הראשונה הייתה מוטעית וכי האזרח הפשוט סבל בגלל הפוליטיקאים מהמלחמה המיותרת. חלקים מהציבור הבריטי נטו לפציפיזם וגם רבים מאלה שלא היו פציפיסטים, סברו כי לא תפרוץ מלחמה, אם בריטניה תגלה איפוק במדיניותה ולא תגיב לפרובוקציות.
4. כתוצאה מהלך רוח אנטי מלחמתי זה חוקק בבריטניה בשנת 1919 חוק עשר השנים שקבע כי במשך עשר השנים הבאות הצפי למלחמה בה תשתתף בריטניה הוא נמוך ולכן יש לקצץ בתקציב הביטחון ולא להשתתף במרוץ החימוש. גישה זו שנמשכה בשנות השלושים הותירה את בריטניה בפיגור צבאי לעומת הצבא הגרמני שהתחמש היטב ולא אפשרה לבריטים להגיב תגובה צבאית הולמת, משלב מסוים.
5. רבים בבריטניה הצדיקו את דרישות הגרמנים. לטענתם גרמניה שלא הייתה אשמה בפרוץ מלחמת העולם הראשונה שלמה מחיר כבד מידי בחוזה ורסאי ולכן יש להיענות לדרישותיו ההגיוניות של היטלר.
6. מנהיגי בריטניה וצרפת פחדו יותר מהקומוניזם הסטליניסטי האכזרי. סטלין וברית המועצות הופיעו כהתגלמות הרוע, כאשר במערב התגבר החשש כי סטלין מתכוון לבצע מהפיכה קומוניסטית בין לאומית. על רקע תפיסה זו היטלר נתפס כבלם של הקומוניזם. יש להדגיש כי מרחב המחיה אותו שאפו הנאצים לממש מצוי במזרח אירופה, הנתונה לאיום השתלטות קומוניסטי מיידי.
נציג להלן שני ביטויים של מדיניות הפיוס האחד מצד צרפת והשני מצד בריטניה.
צרפת - צרפת לא הגיבה כלל על הפלישה הגרמנית לחבל הריין. הצבא הצרפתי מסר לממשלתו נתונים מטעים לגבי גודל הצבא הגרמני הפולש, כאשר מפקדי הצבא הצרפתי עודדו את ממשלתם לסמוך על קו מאזינו, שאמור היה לספק לצרפת הגנה אבסולוטית מפני מתקפה נאצית. בהקשר זה, צרפת הוכשלה גם על ידי בריטניה, שהודיעה לצרפת כי אינה יכולה לשתף איתה פעולה מבחינה צבאית לנוכח הפלישה הגרמנית לחבל הריין.
בריטניה. בריטניה הובילה את מדיניות הפייסנות בכל הקשור לדרישה הגרמנית לסיפוח חבל הסודטים לגרמניה. צ'מברליין, ראש הממשלה הבריטית, היה האדם ששכנע את

הצרפתים בלגיטימיות של הדרישה הנאצית, הוא זה שנסע לגרמניה עוד טרם ועידת מינכן וקבל עקרונית את דרישותיו של היטלר ללא תנאי. הוא זה שיזם את האולטימטום כנגד צ'כוסלובקיה, שתסכים למסור את חבל הסודטים לגרמניה, אחרת לא אחראיות בריטניה וצרפת בפני צ'כוסלובקיה לתוצאות הפלישה הגרמנית האפשרית למדינה זו. לאחר ועידת מינכן, שאישרה את העברת חבל הסודטים מצ'כוסלובקיה לגרמניה, זאת ללא שיתוף צ'כוסלובקיה בהחלטה מרחיקת לכת זאת, חזר צ'מברליין לבריטניה עטור ניצחון והודיע כי השלום הובטח באירופה. כשנה לאחר מכן פרצה מלחמת העולם השנייה, שהוכיחה את כישלונה המוחלט של מדיניות הפיוס.

פרק שלישי - אזרחות

ענה על אחת מהשאלות 10-12 (לשאלה 26 נקודות).

שאלה מספר 10

א. להלן חמישה נימוקים התומכים בזכותו של העם היהודי לשוב לארץ ישראל על פי הכרזת העצמאות:

- לפני שהוגלה מארצו חי העם היהודי חיי עצמאות מלאים בארץ ישראל. הקשר הרוחני שלו עם הארץ מעולם לא נותק.
- העם היהודי עשה מאמצים לעלות לארץ ישראל לכל אורך תקופת הגולה ולהתיישב בה.
- הקמת התנועה הציונית בראשות הרצל הביאה לידי ביטוי את השאיפה הלאומית של העם היהודי.
- ההכרה בזכותו של העם היהודי למדינה, כפי שזו באה לידי ביטוי בהצהרת בלפור.
- השואה שהוכיחה בעליל את הצורך והזכות של העם היהודי להקמת מדינה בארצו.

ב. בהכרזת העצמאות מספר עקרונות שנועדו לעצב את אופייה של המדינה:

- בחלק השני של הכרזת העצמאות נקבע כי צריכה להיבחר אסיפה מכוננת, שתפקידה לנסח הצעת חוקה למדינה. כמו כן נאמר, כי מוסדות השלטון הקבועים יקבעו בהתאם לחוקה. זהו ביטוי של עקרון הגבלת השלטון
- בחלק השלישי של המגילה נקבעת זהותה היהודית של המדינה. בחלק זה נאמר בין השאר כי "מדינת ישראל תהיה פתוחה לקיבוץ גלויות".
- בחלק זה של המגילה נקבע, בין השאר, כי ישראל תהיה מדינה דמוקרטית המבוססת על עקרונות החופש, והמבטיחה שוויון זכויות לכל תושביה ללא הבדל דת, גזע ומין.

שאלה מספר 11

א. חוק השבות קובע כי כל יהודי באשר הוא, זכאי לעלות לארץ לקבל בה תעודת עולה וליהנות מהזכויות שתעודת עולה מעניקה. הזכויות המוענקות בחוק השבות מוענקות גם לבן זוג של יהודי, לילד של יהודי, לילד של בן זוג של יהודי ולנכד של יהודי. על פי בג"ץ רופאייזן לא יוענקו הזכויות שעל פי חוק השבות ליהודי שהמיר דתו מרצון. ב-1970 לאחר מחלוקת רבות עם הציבור החרדי תוקן חוק השבות ונוסף לו הסעיף: "יהודי הוא מי שנולד לאם יהודיה או שנתגייר ואינו בן דת אחרת". תוספת זו, באה להדגיש את חשיבותו הלאומית של חוק השבות ומכאן חשיבותו:

- חוק השבות הוא חוק בעל אופי לאומי המשלב גם אלמנטים דתיים. הוא בא להדגיש ולהמחיש את הקשר בין המרכיב הדתי של חוק השבות לבין המרכיב הלאומי שלו.
  - חוק השבות נועד להדגיש את העובדה שישראל היא מדינתו של העם היהודי ואת הקשר עם יהודי התפוצות.
  - חוק השבות מבטא את העובדה שישראל היא מדינה קולטת עלייה יהודית ובכך הוא נותן תוקף להתחייבות הקבועה במגילת העצמאות על פיה מדינת ישראל תהא פתוחה לעלייה יהודית ולקיבוץ גלויות.
- ב.
- זכאי לקבל אזרחות ישראלית כל מי שנהנה מזכויות שעל פי חוק השבות. משמעות סעיף זה היא, שכל יהודי זכאי לקבל אזרחות.
  - זכאי לקבל אזרחות מכוח ישיבה בארץ- הכוונה היא לכל תושב קבע היושב בארץ ורשום במרשם האוכלוסין.
  - זכאי מכוח לידה- מי שנולד להורה אזרחי, זכאי לקבל אזרחות.

שאלה מספר 12

- א. בישראל נהוגה שיטת הבחירות היחסית. על פי שיטה זו הארץ מהווה אזור בחירה אחד. על קולות הבוחרים נאבקות רשימות המייצגות מפלגות שונות. בתום יום הבחירות נספרים הקולות ומתבצעת חלוקת המנדטים, בין כל הרשימות שעברו את אחוז החסימה. החלוקה היא ייצוגית. למפלגה ייצוג בכנסת המשקף את אחוז התמיכה שלה בעם. אחוז החסימה בישראל הוא נמוך ומאפשר ריבוי מפלגות בכנסת. חשוב לקים את הבחירות במועדן משני טעמים: בחירות במועד קבוע הם מנגנון הגבלת שלטון, השלטון מבקש לגיטימציה מהעם לשלטונו ולעם יש את האפשרות להחליף את השלטון כל תקופה קצובה. סיבה שנייה: באמצעות בחירות, מתאפשרת זכותו של האזרח להביע את דעתו ולבדוק מחדש האם הוא שבע רצון מהשלטון הנוכחי ו/או רוצה להחליפו באחר.
- ב. העיקרון הדמוקרטי הראשון הבא לידי ביטוי בבחירות לכנסת הוא עקרון הייצוגיות. מפלגות מקבלות ייצוג בכנסת המשקף את אחוז התמיכה, ממנו הן נהנות בעם. עיקרון שני הבא לידי ביטוי בבחירות בישראל הוא עובדת היותן בחירות כלליות, כל אזרח רשאי לבחור ולהיבחר מגיל מסוים, וזאת ללא הבדל בין דת, גזע, מין או לאום. עיקרון שלישי, בחירות חופשיות. כל אזרח רשאי להצביע על פי העדפותיו הפוליטיות ללא כל לחץ. עיקרון רביעי בחירות שוות. לכל קול בדיוק אותו המשקל.